

Vincze Zoltán

KOVÁCS ISTVÁN, A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM ÉREMTÁRÁNAK RENDEZŐJE (1912–1915)

Jelen dolgozat az Erdélyi Múzeum-Egyesület által fenntartott Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára – a kommunista diktatúra örökségeként ma a román állami tulajdonban lévő *Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum* (Muzeul Național de Istoria Transilvaniei) –, valamint a *Székely Nemzeti Múzeum* (SzNM) száz évvel ezelőtti közös történetéből kiragadott jelentékeny mozzanat felidézésére vállalkozott. A tájaink múzeumi hálózatában különleges helyet elfoglaló, a 19. század második felében szárba szökkenő múzeumi gondolat szülőttei – alapításuk ideje 1859, illetve 1875/1879 –, a következő század elején virágkorukat élték, fél évszázadot átölelő együttműködésük pedig gyümölcsözőnek, előremutatónak bizonyult.¹

1899-ben a kolozsvári egyetemen régészeti tanszék létesült, melyet a szaktárca Pósta Bélával, a Magyar Nemzeti Múzeum addigi örével töltött be. Minthogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei az egyetem kezelésében voltak, az Érem- és Régiségtár igazgatása is az illetékes tanárra hárult. Kettős megbízatásában Pósta alig néhány év alatt csodákat művelt: a szaktudomány erdélyi művelésére hivatott képzett szakembereket nevelt, a kettős tár évtizedek óta megfeneklett fejlődésének pedig addig nem tapasztalt lendületet adott. Múzeumi működése látványos eredményei ismeretében a *Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőse* (MKOF), a *Vallás- és Közoktatásiügyi Minisztériumnak* (VKM) alárendelt tanácsadó szakhatóság 1907-ben Póstát kinevezte a Magyarország keleti felében működő múzeumok régiségtári országos felügyelőjévé. Megbízatásától az illetékesek az anyagi és személyzeti nehézségekkel küszködő fiatal intézmények működésének fellendülését, az országos múzeumügy előrelépését várták. A sepsiszentgyörgyi székhelyű Székely Nemzeti Múzeum egyike volt a nemrégiben elhunyt Wosinsky

Mór helyébe lépő új régészeti felügyelő illetékességébe tartozó mintegy 30 vidéki intézménynek.²

Az immár három évtizedes múltra visszatekintő Székely Nemzeti Múzeum még mindig az induló gyűjtemények gyermekbetegségeivel küzdött. Nem volt saját otthona, gyűjteményei a *Székely Mikó Kolégium* néhány szobájában, illetve önzetlen magán-személyek helyiségeiben szétszórva hevertek, és nem rendelkezett az állomány szakavatott kezelésében jár-tas főállású személyzettel.³ Ám az igazság része az is, hogy a magáénak érezte, mögötte állt a székelység, mindenekelőtt Háromszék, Sepsiszentgyörgy áldozatkész népének egésze, és a Gödri Ferenc polgármester elnökségével működő igazgató-választmány önként vállalt hivatása magaslatán állott (pénzügyi háttér, elhelyezési feltételek megteremtése). A század első éveiben pedig (1901, 1908), László Ferenc és Csutak Vilmos kollégiumi tanárok személyében az intézmény az állomány gondozását, gyarapítását, megismertetését szíven viselő elhivatott múzeumöröket kapott.⁴

Első sepsiszentgyörgyi látogatásán és az erődi őskori telepen szerzett tapasztalatai nyomán Pósta figyelmeztette az illetékeseket az ott folyó kutatómunka tudományos értékére: „Ez a múzeum [...] az erődi ásatásokkal olyan munkát végez, mely nemzetközi figyelem tárgya, és már eddig is becsületet szerzett hazánkunk a külföldön.” Indítványozta a múzeumörök főfelügyelősegi támogatással történő meghívását a maga szervezte kolozsvári régészeti tanfolyamokra.⁵ Támogatta az intézmény különféle segélyek elnyerése iránti kéréseit.⁶ 1910-ben a VKM az intézmény otthonának megteremtését célzó 100 000 korona értékű építkezési államsegélyt ítélte meg a múzeumnak. Ám a jelentékeny összeg 5000 koronás részletekben beütemezett kiutalása a munkálatok tizenhét évre szóló elhúzóását jelentette volna, ezért az igazga-

¹ SIPOS Gábor 2009; CSUTAK Vilmos 1929; BOÉR Hunor – BIRÓ Rózsa 2002. A dolgozatban idézett, a *Székely Nemzeti Múzeumban* (SzNM) őrzött források felkutatását, felhasználásának lehetőségét Boér Hunor szívességének, önzetlen segítőkészségének köszönöm.

² VINCZE Zoltán 2014.

³ Wosinsky Mór jelentése 1901. évi látogatásáról. (Közl: KÖ-

HEGYI Mihály – SZABÓ Géza 1996, 21.)

⁴ LÁSZLÓ Ferenc 1978; CSUTAK Vilmos 1993.

⁵ VINCZE Zoltán 2014, 346–347, 660–661.

⁶ Például régiségtári, ásatási, szőnyegrestaurálási, berendezési, valamint a nagy államsegély elnyerése iránti beadvány, 1909. december 22. MNL OL, K 736, 4/1910.

tó-választmány bankkölcson felvételének engedélyezését kérte a szaktárcától. A véleményezésre felkért Pósta határozottan kiállt a kérés teljesítése mellett (1910. augusztus 6.): „Az igazgató-választmány kérését a legertermészetesebbnek kell találni. Minden ok mellett szól, hogy e múzeum épülete végre-valahára tető alá kerüljön, és nincs egyetlen ok, amely az ellen szólana, amit az igazgató-választmány kér. [...] A cél az [...], hogy a Székely Nemzeti Múzeum háborítatlanul működhessék és fejlődhessék. Ez pedig az épület megépítése nélkül immár lehetetlen. [...] Itt semmiféle ok nincs, hogy az engedély meg ne adassék.” Az országos felügyelői vélemény módosítás nélkül került be az MKOF-nek a szaktárcához felterjesztett ajánlásába.⁷

A Kós Károly megálmodta alkotás építési munkálatainak befejezéséhez, az átadáshoz közeledve, az MKOF illetékesei egyöntetűen, fenntartás nélkül támogatták az újabb, 28 000 korona összegű rendkívüli segély megítélését. Hüttl Dezső műszaki országos felügyelő, egyes technikai megoldások gyengéit sem hallgatva el, a túlárado lelkesedés hangján értékelte a magyar építőművészetbe új szintet hozó művet. „Általában az egész mű igen festői, kellemes hatású, művészi munka, mely céljának mindenestre igen meg fog felelni, hogy pedig belső hatása is biztosíttassék, még némi költséggel a belső díszítése is végrehajtandó volna, amellyel az épület vidéki múzeumaink legérdekesebbjévé válhatnék.”⁸ Az építőbizottság 1914. március 20-i bővített tanácskozásán, Mihalik József előadással egyetértőleg, Pósta úgy vélte, hogy „az eddig raktárszerűleg kezelt és gyarapított intézmény ma múzeumi épülettel rendelkezik, vagyis a szervezetnek immár fejlődés-képes keretével állunk szemben, amelyet kiegészítő eszközökkel, fél munkával tovább nemcsak hogy fejleszteni, de még kezelni sem lehet.” Kiállt tehát a főállású igazgatói tisztség megszervezése mellett. Figyelme az állomány rendezési, elhelyezési gondjainak lényegi összetevőire és legapróbb részleteire (a táruk helyének kijelölése, a kiállítandó és a raktári anyag szétválasztása, az eltérő rendeltetésű szekrények elkészíttetése) egyaránt kiterjedt.⁹ Az éremtári rendezés alapos szakértelmet feltételező igényes munkájának elvégzésére neveltjét, immár munkatársát, Kovács Istvánt ajánlotta.

A tudományos köztudat *Kovács Istvánt* (1880–1955) a Pósta-iskola egyik legkiválóbb neveltjeként,

⁷ MNL OL, K 736, 697/1910.

⁸ *Hüttl jelentése az MKOF-nek*, Budapest, 1914. január 14. Közli VINCZE Zoltán 2005.

⁹ *Pósta Béla dr. orsz. felügy. sepsiszentgyörgyi útijelentése*, Kolozsvár, 1914. március 25. MNL OL, K 736, 372/1914. Másodpéldánya: KvM, C1 2308/23c. Lásd még: CSUTAK Vilmos – LÁSZLÓ Ferenc 1915, 2–7. (A forrást Bogdándi Zsolt adta a

mindenekelőtt kitűnő régészként ismeri.¹⁰ A kelták apahidai, a gótok marosszentannai, a honfoglalók Kolozsvár-Zápolya utcai temetőjének feltárása és sok más gondos ásatása, ezek anyagának példás közlése okán a tudománytörténet a hazai régészet legkiválóbbjai között tartja számon. Pedig érdeklődésének az éremtan felé tájolódnása – választásában alighanem mestere iskolateremtő szándékának jelére ismerhetünk – diákéveitől kimutatható, és alkotó erejének elhalásáig nyomon követhető. Első, nyomdafestéket látott dolgozatában erdélyi pénzekekről és érmekekről értekezett, és néhány további írása is a numizmatika jegyében született. Kolozsvári egyetemi tanulmányaira német testvérintézmények (Strassburg, Berlin) éremtani előadásainak hallgatása tette fel a koronát (1907–1908). Szaktudományi tájékozottságát nemzetközi érdeklődést kiváltó doktori értekezéssel (*Etruria pénzrendszere*, 1909) igazolta. Azonban kenyéradó munkahelyén, a kolozsvári egyetem Érmészeti és Régészeti Intézetében viselt osztályarcheológusi beosztásából fakadó régészeti megbízásai a numizmatika világában folytatott vizsgálódásait háttérbe szorították. Be kellett érnie a rábizott éremtár rendezésének időigényes, ám egyáltalán nem látványos, nyomtatott közleményekben alig mutatkozó munkájával. Ennek során szerzett tapasztalatait kamatoztatta Sepsiszentgyörgyön.

1912-ben, új otthonába költöztetése előtt, elkerülhetetlennek mutatkozott a Székely Nemzeti Múzeum – kisebb-nagyobb papírdarabokba csomagolt, raktári feltételek között őrzött – éremtári anyagának korszerű elvek szerinti rendezése. Elfogadva Pósta javaslatát, az MKOF az alapos szaktudást, tapasztalatot igénylő feladatot Kovács Istvánra bízta. A felettesével és az érdekelt múzeum őreivel történt előzetes megállapodás nyomán 1912. szeptember 13-án Kovács értesítette a Főfelügyelőséget, hogy két nap múlva utazik Sepsiszentgyörgyre.¹¹

Megbízása néhány hétre szólt, ám a rendezésre szánt idő elégtelennek bizonyult. A múzeum alapítása óta összegyűlt mintegy 9000 érme kicsomagolása, a selejtes példányok kiválogatása egymagában tíz napot kívánt, s a fennmaradt 5350 darab rendezésének (tisztítás, osztályozás, feldolgozás) elkezdésére csak szeptember 26-án kerülhetett sor. Az ókori (görög, római, barbár) csoport feldolgozását sikerült maradéktalanul elvégeznie, de a többinek mindössze a kronológiai és tipológiai osztályozásával készült el.

kezembe, köszönöm.)

¹⁰ KELEMEN Lajos 1955; SZÉKELY Zoltán 1956; FERENCZI István 2004; ARDEVAN, Radu 2004–2009; VINCZE Zoltán 2014, 138–144.

¹¹ *Kovács az MKOF-nek*, Kolozsvár, 1912. szeptember 13. MNL OL, K 736, 773/1912.

Október 15-én félbe kellett szakítania a munkát, folytatása a következő évre maradt.¹²

1913 júniusában Pósta, a Főfelügyelőség előzetes jóváhagyásával, beosztottját megbízta a megkezdett rendezés folytatásával és befejezésével. Kihangsúlyozta, hogy a munka nem vehet igénybe hét hétnél több időt, és eredményéről jelentést vár.¹³ Kovács augusztus 12-én kezdte el a rendezést, de családi ügyei miatt szeptember 17-én, két héttel a megszabott határidő előtt újból félbe kellett szakítania.¹⁴ 1914-re ígérte a folytatást. Szeptember 27-én kelt, főnökének címzett jelentését Pósta továbbította az MKOF-nek.¹⁵

Az 1912–1913-as rendezés tehát összesen két hónapot vett igénybe, ám folytatására csak két évtized múltán került sor.

Kovács két jelentése lehetővé teszi az éremtár egykori állapotának, az 1912–1913-ban végzett rendező munka eredményének, a fejlesztés egykor kívánatos irányának felmérését.

A két helyi múzeumőrrel együtt végzett előzetes felmérés alapján az éremtár anyagát közel 9000 darabra becsülte. (A számbavétel végére ez a szám további 500 darabbal növekedett.) Az állomány mintegy felének kiselejtezése után a fennmaradó 5350 érmet megtisztították, és elkezdődött osztályozásuk, feldolgozásuk. Az 1098 duplum elkülönítését követően – a két évben kiválogatott 700, illetve 1338 érméből – kialakult a 2038 darabból álló törzanyag. A négyhavi megfeszített munka megkoronázásaként hozzáfogott ennek az állománynak – a Magyar Nemzeti Múzeumban Gohl Ödön által, a kolozsvári éremtárban saját kezűleg elkezdett – feldolgozásához. „... a rögzített locullus-rendszerrel párosult cédulakatalogus-rendszer alapján folytak a munkálatok. A gyűjteménybe besorozott minden érmet külön cédulát és az érmethez tartozó locullus nagyságának megfelelő kísérő kartonlapot kapott, s úgy a cédula, mint a kísérő kartonlap azonos folyószámmal láttatott el.”¹⁶ Numizmatikai osztályozása szerint a jegyzékbe foglalt törzanyag a következőképpen oszlott meg:

- ókori csoport: 700 darab
- (Árpád-, vegyes és Habsburg-házi) magyar: 698 darab
- erdélyi: 83 darab
- külföldi: 557 darab.

A 700 darabot számláló ókori csoport örövendes, illetve lehangoló példákat egyaránt szolgáltatott. Az ógörög csoportot – amelynek egyébként bármely általános numizmatikai gyűjtemény alapját kellene képeznie – a „legszálnalmasabb állapotban” lévőnek találta: mindössze 34 példány képviselte, és közülük is mindössze egyetlen kopott athéni drachma idézte a hellén éremverés virágkorát. (Egyébként néhány évvel korábban a kolozsvári éremtár sem állott sokkal jobban, vezetője „nyomorúságos állapotban” lévőként jellemezte, és csupán Pósta átgondolt fejlesztési programjának köszönhetően tört be a hazai viszonylatban számon tartott testvér-gyűjtemények körébe.) Annál több kellemes élményt tartogatott a 650, harmadrészben köztársasági, többségében császárkori római érme feldolgozása. Szép számban talált közöttük kiadatlan darabot. Kellemes meglepetésként érte Marcus Didius Iulianus ellencsászár (193. március–június) billon (kis ezüsttartalmú ötvözet) érméjének azonosítása. Az illyefalvi lelet különleges jelentőségét összetétele magyarázza: a köztársasági érmék közé keveredett barbár veretek újabb fogódzót nyújtottak e numizmatikai csoport alig megindult vizsgálatához. Egyébiránt a lelőhelyek jó részének ismerete tovább emelte a gyűjtemény egészének tudományos becsét. A mintegy 200 középkori magyar és a 83 erdélyi érmet „elsőrendű, jó darab”-nak ítélte, ám „számuk csekély volta is elárulja, hogy nagy hiányok vannak” – tette hozzá higgadtan. A külföldi veretek többsége az ausztriai Habsburg-ház nem magyar tartományai-ban honos érmelelt képviselte.

Az éremtár egészének tudományos értékéről szólva Kovács úgy vélte, hogy – az itt-ott tapasztalt hiányok ellenére – „egy localis jellegű múzeummal” szemben támasztott igények mértékét „bőven megüti, mert alig van a numizmatikának ága, mely a gyűjteményben több-kevesebb példánnyal képviselve ne volna.” Állománya „akár egy jelentősebb fejlődésre hivatott éremtárhoz is biztos alapul szolgálhat” – állította, ám a fejlesztés irányainak kijelöléséhez megszívlelendőnek ítélte a tapasztalt fájdalmas hiányok megszüntetését.¹⁷

A gyűjtemény jövője szempontjából elengedhetetlennek vélte – még a hiányok felszámolása előtt! – az éremtár küldetésének tisztázását. Gyűjtő munkája

¹² Kovács jelentése az MKOF-nek (Kolozsvár, 1912. október 30.) és Pósta kísérőlevele (Kolozsvár, 1912. november 1.). Szövegük az 1. és 2. számú mellékletekben.

¹³ Pósta kézírásos jelentése az MKOF-nek Kovács újabb megbízásáról, Kolozsvár, 1913. június 24., mellékletben a megbízás másolata, valamint a jóváhagyó főfelügyelőségi válasz fogalmazvány, MNL OL, K 736, 666/1913. Az utóbbi gépelt tisztázata (1913. június 27.): KvM, C1 2004/17.

¹⁴ A SzNM-ban őrzött, papírszeletre írt elismervény arról tájékoztat, hogy a törzanyagba sorolt 18 darab szászánida és bizánci

érmét folytatólagos feldolgozás végett magával vitt Kolozsvárra.

¹⁵ Pósta gépírási felterjesztése az MKOF-nek, Kolozsvár, 1913. szeptember 29. Mellékelve Kovács jelentése, Kolozsvár, 1913. szeptember 27. MNL OL, K 736, 931/1913. A Kovács-jelentés másodpéldánya: KvM, C1 2004/33, szövege jelen dolgozat 3. mellékletében. – Az MKOF értesítette Póstát, hogy megkapta Kovács jelentését, Budapest, 1913. október 2. KvM, C1 2004/9.

¹⁶ Kovács 1912. évi jelentése. Lásd az 1. számú mellékletet.

¹⁷ Kovács 1913. évi jelentése. Lásd a 3. számú mellékletet.

nem foghatja át a numizmatika teljes körét. „...tulajdonképpen hivatása, hogy ti. a székely vármegyék területéről összegyűjtse vagy legalább megfigyelje az ókori népeknek numizmatikai emlékeit. [...] De fokozott mértékben kötelessége a Székely Nemzeti Múzeum éremtárának a hazai és erdélyi érmek összegyűjtése is, amennyiben azok a székelység által lakott területekről kerülnek elő.”¹⁸

A legbátrabb örök megszüntetését csakis főfelügyelőségi segéllyel vélte megvalósíthatónak. Legközelebbi, sürgős teendőnek az ógörög csoport erősítését tekintette, ezért első jelentése záradékában indítványozta, hogy ennek „gyarapítására legalább 1500–2000 korona rendkívüli segély állíttassék be az 1913-ik évi költségvetésbe, mert csak így válna lehetővé, hogy az égető hiányok még a múz[eum] megnyitása előtt pótoltságosnak.”¹⁹ 1913. évi jelentésében pedig ajánlotta, hogy az MKOF „újabb, erre a célra előirányzandó rendkívüli segéllyel tegye lehetővé a hazai éremgyűjtemény olyan fokra való fejlesztését, amelyen túl már rendkívüli segély nélkül is megélhet.”²⁰ Egyéb vonatkozásokban – a múzeum gyűjtési területén előkerült érmék megszerzése, külföldi numizmatikai emlékek beszerzése – elegendőnek vélte az intézmény saját anyagi erejét, valamint az ajándékozásokat. Javaslatát önzetlen ajánlattal zárta: „Magam részéről minden ellenszolgáltatás nélkül, kész örömet vállalkozom arra, hogy a hiányzó anyag összeállításánál, a beszerzési források felkeresésénél és a beszerzett anyag gyűjteménybe való besorozásánál a legmesszebbre menően támogatom az éremtár vezetésére hivatott múzeumort.”²¹ Az intézmény belső munkamegosztásában ez a személy Csutak Vilmos volt.

Pósta meg volt elégedve tanítványa munkájával, büszke volt rá. „...a sepsiszentgyörgyi éremtárban ez alkalommal igazi szakmunkálatok folytak, melyeknek jelentőségét valóban csak az méltányolhatja, aki hasonló körülmények közt hasonló természetű feladatok megoldása előtt már állott” – írta a Kovács jelentéséhez csatolt kitérőlevélben.²² A jelentések közlésére felajánlotta a *Dolgozatok*, az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára közlönyének hasábjait. Végül meg kellett elégednie a múzeum évi

jelentéseiből átvett szűkszavú értesítéseknek a főfelügyelőség lapjában történt közlésével.²³

A szakmai, erkölcsi elégtétel megadása nem feleltethette a Kovács irányában fennálló anyagi tartozás kiegyenlítésének elemi kötelezettségét. Az 1912. évi jelentéshez csatolt kísérőlevelében Pósta emlékeztette a Főfelügyelőséget az útiköltség mielőbbi utalványozására. Ám ez még az év végén, a jelentés vétele után két hónappal sem történt meg. Az MKOF pénzalapjának kimerülése volt-e a késés oka, vagy egyszerűen hivatalnoki hanyagságra kell gondolnunk? Pósta a saját szavahihetőségén esett sérelemként értelmezte a mulasztást. Kiemelve Kovács munkájának tudományos értékét, határozottan kiállt a tartozás lerovása mellett. „...a dolog reám nézve végtelenül kellemetlen” – sürgette a Főfelügyelőségégnél az ügy lezárását. „Kovács dr. úr elvégre is az én felkérésre fogadta el ezt a megbízást, amelyet valóban mintaszerűen végzett, és bizonyos az, hogy hasonló szakmunkást nem egykönnyen kaphattam volna e fontos munkára.”²⁴ Úgy tűnik, a késelem valódi okát, a hatóság-nál meghonosodott bürokratikus ügyintézésen túl, a pénztelenség is okozhatta. Hiszen egy év múlva az eset megismétlődött. Kovácsnak az 1913-i rendezés alkalmával történt, 400 koronányi kiadásait – „a segélyezési javadalom elégtelensége miatt” – a Főfelügyelőség egyéb javadalmából (beszerzési, berendezési stb.) fogják fedezni – hangzik a megbízó hatóság jócskán megkésített, 1914. január 10-i ülésén hozott határozata.²⁵

A Székely Nemzeti Múzeum fejlesztésében érdekelt intézmények és tisztségviselők maradéktalanul magukévá tették a Kovács jelentéseiben foglalt ajánlásokat. Elsőként maga Pósta, az 1912-es jelentéshez csatolt kísérőlevelében, majd az 1913. január 25-i főfelügyelőségi gyűlésen. Felterjesztése nyomán az MKOF úgy döntött, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszternek javasolni fogja egy 2000 korona értékű, két évre (1913–1914) elosztott, érmek beszerzésére fordítandó rendkívüli segély megítélését.²⁶ Április 1-én a múzeum át is vette az 1913. évre esedékes, 1000 korona összegű első részletet, és a kolozsváriak sürgetésére októberben László Ferenc postázta a pénzt Kolozsvárra. Kovács az összeg nagyobb részéből

¹⁸ Uo.

¹⁹ Kovács 1912. évi jelentése. Lásd az 1. számú mellékletet.

²⁰ Kovács 1913. évi jelentése. Lásd a 3. számú mellékletet.

²¹ Uo.

²² Pósta kísérőlevele Kovács 1912. évi jelentéséhez. Lásd a 2. számú mellékletet.

²³ MKÉ VII (1913). 155. és VIII (1914). 173.

²⁴ Pósta az MKOF-nek, Kolozsvár, 1912. december 31. MNL OL, K 736, 5/1913.

²⁵ MNL OL, K 736, 63/1914.

²⁶ Az MKOF jegyzőkönyve, 1913. január 25. MNL OL, K 736,

47/1913. (Január 24-én a korábbi megegyezésükre hivatkozó Gödri Ferenc táviratilag emlékeztette Póstát a segély ügyének a gyűlésen történő felvetésére: „székely muzeumunk gyarapítási segély keresnek foefeluegyeloeseg holnap gyuelesen megbeszeles szerinti szives teljesiteset kerjuek. = goedri polgarmester.” Lásd: MNL OL, K 736, 67/1913.); *László Ferenc Póstának, Sepsiszentgyörgy, 1913. október 9.* (A levél mellékletében a főfelügyelőségi döntést közlő leirat másolata, illetve az MKOF átirata a SzNM Igazgató-választmány Elnökségének, Budapest, 1913. február 4. Lásd: KvM, C1 1902/6.)

(954,34 korona) 84 érmét vásárolt, amelyek „az ógörög érmelés fejlődésének és hanyatlásának minden fázisát képviselik” – számolt be az ügylet eredményéről. A maradék 45,66 korona épp fedezte a röviddel ezután kapott Gödri-gyűjteményből kiválasztott további 138 érme vételárát.²⁷ Útjára lehetett indítani a kilátásba helyezett, újabb 1000 korona iránti kérést. Kedvező budapesti fogadtatásáról Kovács táviratából (1914. május 28.) értesültek a szentgyörgyiek: „Főfelügyelőségénél egyhangú meleg pártolással ment át.”²⁸ Csutak a „főfelügyelőségi ülésről beható értesítést” kért. Minden bizonnyal megkapta, bár tartalma érdektelen, mert a budapesti döntésről szóló részletes beszámolót felülírta az egy hónap múlva, a szarajevói sajtóhírekből kiolvasható legfelsőbb határozat. A rendkívüli segély második részletének kiutalása elmaradt.²⁹ Az 1914-es esztendő a háború éve lett, és a kultúrára szánt segélyek irányt változtattak: a csatáereknek vették útjukat.

A rendezésre fordított idő kényszerű lerövidülése miatt a törzsállományba sorolt mintegy 1000 külföldi érme, valamint 500 db emlékérem és zseton feldolgozása elmaradt. Sorsukban osztozott a könyvtár augusztusi költöztetése alkalmával előkerült dobozban meghúzódó több mint 300 érme, valamint az utolsó munkanapon átvett ajándék: további 200 érme. Tehát összesen mintegy 2000 darab várt még feldolgozásra, amelynek csupán feléről volt feltételezhető, hogy a törzsállományt fogja gyarapítani; Kovács a többit duplumnak vagy selejtes példánynak vélte. A rendezés mielőbbi befejezése érdekében kérte a kétezernyi érme Kolozsvárra küldését. 1913.

szeptember 19-én a 708 darab éremtári tárgyat tartalmazó küldemény – 145 ógörög, római, bizánci, középkori, újkori érme, továbbá 563 emlékérem és zseton – meg is érkezett.³⁰

Hihetőleg még hozzá sem fogott a sokféle anyagot elegyítő állomány feldolgozásához, mikor megvételre felajánlott újabb küldeményt kapott Sepsiszentgyörgyről. A csomag Gödri Ferenc, a város nemrégiben (1913. július 5.) elhunyt tevékeny polgármesterének hagyatékából származó tárgyakat: 235 érmét és egy vasgyűrűt tartalmazott. 68 db gyöngye fenntartású érmet rövidesen visszazáraztatott az özvegynek. A többiek meghatározása után 29 darabot megvásárolt a kolozsvári Érem- és Régiségtár, 138 darabot pedig – az 1913-as rendkívüli segélyből – a Székely Nemzeti Múzeum számára. Utóbbiak – 19 római császárkori ezüst denarius, továbbá 119 magyar, erdélyi, szlavóniai és külföldi ezüst és bronz érme – jegyzékét elküldte Csutaknak, aki az 1914. évi éremtári gyarapodás legjelentősebb részeként számolt el velük. Ígérte: „a Komollóról kikerült római denariussal egyetemben – melyet csak a napokban küldöttél fel – a Székely Nemz. Múz.-nak feldolgozás végett nálam levő és intézetünkben őrzött éremcollectiojához csatolom, hogy annak idején cédulakatalogusukat elkészíthessem.” A kilátásba helyezett táblázat sajnos csak 1928-ban készült el, Herepei Jánosnak köszönhetően.³¹ A közbejött háború s a vele járó egyéni és általános sorscsapások miatt Kovács ígéretének maradéktalan beváltása pedig éppenséggel két évtizedes késést szenvedett.

²⁷ Nyugta az összeg László F. általi átvételéről, Sepsiszentgyörgy, 1913. április 1. (másolat), KvM, C1 1902/6. Kovács levele (Pósta megbízásából) a SzNM Igazgatóságának, Kolozsvár, 1913. október 4. KvM, C1 1902/7 (fogalmazvány) és SzNM IT 1019–1913 (tisztazat). László Ferenc Póstának, Sepsiszentgyörgy, 1913. október 9. KvM, C1 1902/6.; MKÉ VIII(1914). 173. Kovács levele Csutaknak, Kolozsvár, 1915. január 30. (SzNM IT). Az 1000 korona elszámolásával kapcsolatos László–Kovács-levelezés darabjai (1914. január–február), SzNM IT 84–1914 és 126–1914.

²⁸ SzNM IT, 479–1914.

²⁹ CSUTAK Vilmos – LÁSZLÓ Ferenc 1915, 17.

³⁰ Csutak levele Kovácsnak, Sepsiszentgyörgy, 1913. szeptember

19. KvM, C3 3376(b) (4. számú melléklet). Másodpéldánya és Kovács kézírásos Elismervénye: SzNM IT, 947–13.

³¹ Kovács levele Csutaknak, Kolozsvár, 1915. január 30., SzNM IT. A komollói denariusra vonatkozóan lásd: Csutak levele Buday Árpádnak, Sepsiszentgyörgy, 1915. január 21., SzNM IT, 15–1915. Kovács kimerítő beszámolóját kiegészítő egyetlen egykorú forrásunk egy irattári bejegyzés (SzNM IT 814–1914. XII. 1.), amelyből megtudjuk, hogy az özvegy a jelzett napon betejesztette a 138 érme és a címeres vasgyűrű vételárának (45,44 korona) átvételét igazoló nyugtát. (Erre vonatkozóan lásd még: Csutak–László 1915, 17.)

Dokumentumok

1. Kovács István jelentése az MKOF-nek az 1912. évi rendezésről³²

A Múzeumok és Könyvtárak Országos
Főfelügyelőségének

Budapest

A Főfelügy-nek 275–1912. sz. a kelt megbízása értelmében a Szék. Nemz. Múz. éremtárának rendezése céljából f. é. szept. hó 15-től okt. hó 15-ig Sepsiszentgyörgyön tartózkodtam. Jelentésemet a végzett munkálatokról és tapasztalatokról következőkben van szerencsém megtenni:

Miután kívánatos volt, hogy általános rendezés alá kerülő gyűjtemény a kor igényeinek megfelelően lehető legcélszerűbben dolgoztassék fel, dr. Posta Béla orsz. felügyelő úrral történt előzetes megállapodás értelmében a rögzített locullusrendszerrel párosult katalógusrendszer alapján folytak a munkálatok. A gyűjteménybe besorozott minden érem külön cédulát és az éremhez tartozó locullus nagyságának megfelelő kísérő kartonlapot kapott, s úgy a cédula, mint a kísérő kartonlap azonos folyószámmal látottat el.

A szükséges nyomtatványokat és éremtáskákat Kolozsvárt Stief Jenő nyomdájában készíttettem el, s az Erd. Nemz. Múz. érem- és régiségtáráról kölcsönzött numizmatikai meghatározó munkákkal egyetemben, mint gyorsárut, Sepsiszentgyörgyre előreküldöttem.

Szept. 16-án azzal kezdtük a munkát, hogy a múzeum alapítása óta apró papírdarabokba csomagolt érmekeket kibontottuk, figyelemmel levén arra, hogy a lelőhelyekkel megjelölt érmekek, amennyiben lelőhelyük tud. szemp.-ből fontossággal bírt, a rendszeres feldolgozásig táskájukban maradjanak. Közel 9000 drb. érmet bontottunk ki, melynek azonban csaknem fele, mint selejtes anyag, került kiválogatásra. A gyűjteménybe való besorozásra több mint 5000 drb. érem látszott alkalmasnak, ezeket tehát osztályozásuk előtt megtisztítottuk.

Ezen előmunkálatok miatt csak szept. 26-án kezdhettem hozzá a részletes feldolgozáshoz, s ez a körülmény, meg az érmekek nagy száma természetes magyarázatát fogja adni annak, hogy az éremtár rendezésével – megbízatásom ideje alatt – korántsem készülhettem el. Ezt előre látva, fő törekvésem oda irányult, hogy a rendelkezésemre álló idő alatt a gyűjtemény ókori anyagát, tehát azt a csoportot dolgozzam fel, amely a legtöbb időt és szakismeretet kíván a rendezőtől, s amelynek további rendszeres gyarapítása eleve feltételezi a meglévő anyag rendezett voltát. Örömmel jelenthetem, hogy e törekvésem sikerrel járt: 700 s egynehány tételszám (cédula) alatt Mionnet, Babelon, Cohen, Schlosser, Forrer³³ és Dessewffy munkája alapján feldolgoztam az ógörög, római közt., rom. csász.-kori és barbarus érmekeket, s egyidejűleg a duplumokat elkülönítettem a gyűjtemény állandó jellegű anyagától, s ezen utóbbiakról külön lajstromot készítettem.

A még rendelkezésemre álló pár napot arra fordítottam, hogy használhatóvá tegyem az erdélyi és magyar éremanyagot is, chronologiai és ezen belül typologiai sorozatokba szedtem ezek nagy részét. A külföldieket azonban csak országok szerint osztályozhattam.

Egyébként a gyűjtemény anyaga körülbelül így oszlik meg:

I. Ókori	800	drb.
II. Magyar és erdélyi.....	1650	”
III. Osztrák.....	1270	”
IV. Egyéb eur. áll.....	1150	”
V. Emlékérmek és jetonok.....	480	”

össz. 5278 drb.

[alatta utólag helyesbítve:] 5350

A gyűjtemény értékének, helyesebben tudományos becslésének megítélésénél e jelentés során csak a rendezett anyagot, vagyis az ókori csoportokat vehetjük figyelembe. E csoportnak nagy zömét római közt. (200 drb.-on felül) és rom. csász. érmekek (450 drb.-on felül) alkotják, melyeknek mai piaci értéke is megközelíti a 3000 koronát. Gyakran találunk köztük ritka, sőt kiadatlan érmekeket is, mint pl. a Marcus Didius Iulianus császár 70 napos uralma alatt veretett billon éremét (!), több köztársasági és barbarus éremet (!). Különösen utóbbiaknak tud. értékét nagyban növeli az a körülmény, hogy az ugyancsak a SzNM által őrzött illyefalvi nagy leletből köztársasági érmekekkel együtt kerültek elő, s így geographiai és chronologiai osztályozásuk egyaránt lehetővé válik. Általában nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy a lelőhelyek gyakori ismerete a gyűjtemény e részének tudományos és a múzeum hivatását tekintve helyi fontosságát nagyban emeli. Bár pótlándó hiányok a római csoportnál is vannak, de a meglévő anyag biztos alapul szolgálhat a fokozatos továbbfejlesztéshez.

Nem így azonban az ógörög csoport, amely a legszálnalmasabb állapotban várja lehetőleg sürgős kiegészítését. A görög éremverés virágzó korát egyetlen kopott atheni drachma képviseli, s az egész csoport sem tartalmaz többet, mint összesen 34 drb. érmet. Ezeknek java része dyrrach. drachma és rossz fenntartású thasosi tetradrachma. Ez az állapot lehet jellemző a múzeum gyűjtési területére, de nem lehet kívánatos ennek az állapotnak sokáig való fenntartása, mert a múzeumot okulás céljából látogató nagyközönség nagyon ferde képet nyerne az éremverés fejlődéséről, ha arra volna utalva, hogy az ókori seri[é]nél csak római sorozatokat lásson, ezeknek előképeit, a görög érmekeket, a görög éremverést pedig a fent említett silány példányokból ismerje meg. Ma még aránylag csekély anyagi áldozattal fejleszthető a legszükségesebb fokig a görög csoport is. Azért kívánatos volna, hogy a Tek. Főfelügyelőség ejtse módját annak, hogy a SzNM éremtára ógörög csoportjainak gyarapítására legalább 1500–2000 korona rendkívüli segély állíttassék be az 1913-ik évi költségvetésbe, mert csak így válna lehetővé, hogy az égető hiányok még a múz. megnyitása előtt pótolassanak.

Ezekben kívántam megtenni jelentésemet.

A T. F.-nek megkülönböztetett tisztelettel
o[sztály]a[archeológus]
K. I.

³² Kézírásos fogalmazvány, é. h. n. KvM, C1 2015/9. A felterjesztett tiszttárat: Kolozsvár, 1912. október 30. MNL OL, K 736, 891/1912. Kézírásos másolat, SzNM IT, 116–1913. II. 2.

³³ Két kortárs szakember neve jöhet számításba: L. Forrer az éremművészet, R. Forrer a kelta érmészet kutatója volt.

2. Pósta Béla kísérelvele Kovács jelentéséhez³⁴

A Múz. és Könyv. Orsz. Ff.-nek

Bp.

Dr. Kovács István oszt. arch. úrnak a SzNM éremtára rendezése tárgyában hozzám beadott jelentését ide mellékelve, azzal a kéréssel van szerencsém megküldeni, hogy azt jóváhagyólag tudomásul venni méltóztassék. Egyben kérem a Ff.-get, hogy dr. Kovács István részére már előbb beküldött útszámlájának összegét mielőbb utalványozni méltóztassék, s ezen felül a végzett lelkiismeretes munkálatokért fejezze ki nevezettnek legmeszebbmenő elismerését.

Maga a jelentés arról tanúskodik, hogy a sepsiszentgyörgyi éremtárban ez alkalommal igazi szakmunkálatok folytak, melyeknek jelentőségét valóban csak az méltányolhatja, aki hasonló körülmények közt hasonló természetű feladatok megoldása előtt már állott. A sok időt igénylő előmunkálatokon és anyag természetén múlt, hogy a rendezés szép munkája a gyűjtemény anyagának csak kisebb felét ölelhette fel. Minthogy azonban a gyűjt. egységes feldolgozásának elvét nem adhatnók fel anélkül, hogy ezáltal az intézmény érdeke kárt ne szenvedne, igen kívánatosnak tartom, hogy a Ff. dr. Kovács Istvánt a jövő év folyamán újólág bízva meg a munkálatok folytatásával, s ez alkalommal – tekintettel a feldolgozatlan érmek nagy számára – legalább 5 hétre szóljon megbízása, hogy ez idő alatt az éremtár rendezése befejezést nyerhessen.

Ami az ögörög csoportnál észlelt nagy hiányokat illeti, azokra vonatkozólag teljesen egyetértek a jelentésben mondottakkal, vagyis fontosnak tartom a hiányok megszüntetését, ami csak úgy volna elérhető, ha a Ff. a 2000 korona rendkívüli segílyt még az 1913. évi költségvetésbe beállítaná. Csakis ilyen módon látom pótolhatóknak azt a hazai hiányt, melynek megszüntetéséről csak a Ff. lehet hivatva gondoskodni.

A nemzetiségileg is exponált erdélyi részek területén az ENM után a SzNM az egyetlen jelentős múzeumi intézmény, mely ma lelkiismeretes, szakszerű vezetés mellett nagy szorgalommal gyűjti össze a nemzetiségek közé beékelte maroknyi székelység művelődésének és a hazai földnek emlékeit, s minden erejével arra törekszik, hogy a hazai kultúrának melegágya legyen. Illő dolog tehát, hogy most, mikor a múzeum palotája felépült, s gyűjteménytárai a nagyközönség előtt maholnap megnyílnak, éremtárának azon csoportja, melynél a látogató közönség szempontjából is érezhetően nagy hiányok vannak, a legszükségesebb fokig fejlesztessék, illetve kiegészítessék. Éppen azért újólág a legmelegebben ajánlom, hogy a 2000 korona minimális rendkívüli segíly az éremtár ókori osztályának kiegészítésére megadassék. Amennyiben pedig ez megtörténik, legcélszerűbb az összeget közvetlenül a kezemhez utalványozni, annál is inkább, mert az érmek beszerzése az itt rendelkezésre álló szakérők segítségével csakis innen intézhetnék.

Végül tisztelettel értesítem a Ff.-et, hogy amennyiben a Múz. és Könyvt. Értesítő a mellékelt jelentést nem közölné, mi azt az Erd. N. M. érem- és régiségtára folyóiratában örömet közreadjuk, miért is e tárgyban a Ff.-nek szíves értesítését kérem.

Megkülönböztetett tisztelettel

Kol. 912. okt. 3.

orsz. felügyelő

3. Kovács István 1913-as jelentése Pósta Béla országos felügyelőnek³⁵

MÉLTÓSÁGOS URAM!

Méltóságod kezéből f. é. június 24-én 466. sz. a. vett és a M. és K. O. Főfelügyelősége által 666–1913. sz. a. jóváhagyott megbízás alapján f. é. augusztus hó 12-én a Székely Nemzeti Múzeum éremtára rendezésére Sepsiszentgyörgyre utaztam, honnan szeptember 17-én tértem vissza Kolozsvárra.

A megbízás értelmében ez alkalommal két³⁶ hetet fordíthattam volna a jelzett munkálatokra, családi ügyeim azonban megakadályoztak abban, hogy öt hétnél több időt töltsék távol otthonomtól. Ez okozta, hogy az éremtár rendezésével ez alkalommal sem készültem el teljesen.

A végzett munkálatokról és szerzett tapasztalatokról jelentésemet következőkben van szerencsém megtenni.

Mint tavaly, úgy ez idén is az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára volt szíves a meghatározó éremtani munkákat kikölcsönözni, melyeknek oda- és visszaszállítási költségeit ezúttal a Székely Nemzeti Múzeum hordozta.

A rendezés munkálatát az előző évi jelentésemben ismertett cédulakatalógus rendszerrel folytattam, azaz ez alkalommal is a gyűjteménybe besorozott minden érem egy cédulát és egy kísérel kartonlapot kapott, melyek azonos folyószámmal láttattak el.

Több mint ötödfél ezer közép- és újkori érem várt ez idén feldolgozásra, és pedig

1650 drb magyar és erdélyi,
1270 drb osztrák,
1150 drb egyéb európai
480 drb emlékérem és jeton
4550 drb összesen

Bár kétségtelen, hogy ez érmek természete, szemben az ókoriakkal – legalább azok egy részénél –, lehetővé tette a gyorsabb munkát, a rendelkezésemre álló idő, napi 7–10 óra munka mellett sem lehetett elegendő arra, hogy az összes érmelet a variációkra való tekintettel figyelmesen átnézzem és lajstromozzam.

A tavalyi 700 cédulával szemben az idén 1338 drb. cédula készült, ami egyébként annak tudható be, hogy a múzeum részéről időnként segílyt kaptam. Az összes cédulák száma ma tehát 2 038 drb., vagyis ennyi érem van jelenleg a gyűjtemény állandó jellegű anyagába besorozva.

Egyébként az eddig feldolgozott anyag így oszlik meg:

1–700. ókori görög és római,
701–783. erdélyi,
784–925. Árpád-házi,
926–974. különböző házi, magyar,
975–1481. Habsburg-házi,
1482–1713. ausztriai,
1714–1737. stájer,
1738–1741. karinthiai,
1742–1745. görzi,
1746–1760. tiroli,
1761. friesachi, osztrák,
1762–1774. salzburgi,
1775–1838[?] cseh,
1834[?]-1843. olmtüzi,
1844–1913. osztr. sziléziai,

³⁴ Kézírásos fogalmazványa: Kolozsvár, 1912. október 3. [helyesen valószínűleg: 30.], KvM, C1 2015/9. A felterjesztett tisztázat: Kolozsvár, 1912. november 1. MNL OL, K 736, 891/1912. Gépelt másolat, Kolozsvár, 1912. november 1. SzNM, 116–1913. II. 2.

³⁵ Gépelt másodpéldány, Kolozsvár, 1913. szeptember 27., egykori irattári száma 645–1913, KvM, C1 2004/33. Az MKOF-nek felterjesztett gépelt első példány: MNL OL, K 736, 931/1913. Gépelt másodpéldány, SzNM IT, sz. n.

³⁶ Helyesen: hét.

1914. galíciai,
 1915–1999. itáliai,
 2000–2002. spanyol,
 2003–2038. francia.

Ezekhez járul még 1–325. tételszám alatt 1098 drb. duplum, melyekről szintén átnézetes lajstromot készítettünk. Feldolgozatlanul maradt tehát mintegy 1000 drb. külföldi érem, 500 drb. emlékérem és jeton. Kötelességemnek tartom azonban ezzel egyidejűleg azt is jelenteni, hogy augusztus utolsó napjában, a könyvtár költöztetése alkalmával, egy papíros skatulyában, több mint 300 drb. érem került elő utólagosan, s ugyancsak meghaladja a 200 drb.-ot azoknak az érmeknek a száma, melyek eltávozásom előtti napon, ajándékozás útján jutottak a múzeum tulajdonába. Így tehát körülbelül 2000 drb. érem vár még tüzetesebb feldolgozásra, melyből azonban – amennyire megítélhettem – alig ezer drb. fog a gyűjtemény gazdagítására szolgálni, a többi ellenben a duplumok és a selejtes érmek számát fogja szaporítani.

Ami a már feldolgozott és még lajstromozásra váró érmek tudományos becsét illeti csak örömmel jelenthetem, hogy bár itt-ott nagy hiányok mutatkoznak, az általános gyűjteménynek azt az elvi mértékét, melyet egy localis jellegű múzeummal kapcsolatos éremtárra alkalmazhatunk, bőven megüti, mert alig van a numizmatikának ága, mely a gyűjteményben több-kevesebb példánnyal képviselve ne volna. A már beosztott és még beosztandó anyag akár egy jelentősebb fejlődésre hivatott éremtárhoz is biztos alapul szolgálhat, mert megvannak azok az általános keretek, amelyek segítségével és amelyeken belül speciális hivatását igen könnyen megoldhatja.

A Székely Nemzeti Múzeum éremtárának nem lehet az a feladata, hogy a gyűjtési területét a numizmatika egész körére kiterjessze. Elég feladat elé állítja tulajdonképpeni hivatása, hogy ti. a székely vármegyei területéről összegyűjtse vagy legalább megfigyelje az ókori népeknek numizmatikai emlékeit, melyek [*utólagos betoldás lábjegyzetben, kézírással*: mint a classicus ókor termékei, részint kereskedelem útján jutottak el e területekre, részben pedig] mint a classicus termékek barbarus utánpótlásai, e területeken hoztak forgalomba. De fokozott mértékben kötelessége a Székely Nemzeti Múzeum éremtárának a hazai és erdélyi érmek összegyűjtése is, amennyiben azok a székelység által lakott területekről kerülnek elő. Most, amikor az archaeologia mind nagyobb és nagyobb részt kíván magának a sokat vitatott székely kérdés eldöntésénél, kettőzött feladata a Székely Nemzeti Múzeumnak, hogy a gyűjtési területéről előkerülő Árpád-házi érmeket megszerezze, illetve számon tartsa, s a szerzett tapasztalatokat adandó alkalommal értékesítse. Nem sajnálhatjuk eléggé, hogy e téren eddig körültekintő, rendszeres munka nem folyt, de nem is folyhatott, mert az éremtár raktárszerűen kezelt rendetlen állapotában senkinek sem keltette fel az érdeklődését. Sajnáljuk pedig azért, mert éppen az ideai munkálatok alatt vált bizonyossá, hogy a Székelyföld és egyben Magyarország legkeletibb városá-

nak, Kézdivásárhelynek területéről tömegesebben kerültek elő kora Árpád-kori érmek, ami egymagában ugyan nem nagy jelentőségű tény, de számottevővé válik, ha újlag sikerül hasonló megfigyeléseket tenni.

A Székely Nemzeti Múzeum éremtárának legközelebbi feladatát tehát abban látom, hogy 1.) a M. és K. O. Főfelügyelősége részéről máris megnyilvánult támogatással erősítse meg a görög érmek csoportját, mert egyebektől eltekintve, a gyűjtési területén már otthonos római érmészet genetikus megértése is ezt kívánja.

2.) törekedjék arra, hogy a gyűjtési területén felszínre jött ókori numizmatikai emlékeket összegyűjtse, és

3.) fejlessze a hazai érmek gyűjteményét, ellenben a külföldi érmek gyűjtését korlátozza a legminimálisabbra, illetve elégedjék meg azokkal a forrásokkal, amelyeket az ajándékozások biztosítanak számára.

Első feladatának megoldását a M. és K. O. Főfelügyelősége a f. évre kiutalt és jövőre kiutalni ígért 1000–1000 korona rendkívüli segéllyel lehetővé tette.

Második feladatát kevés támogatással saját erejéből is megoldhatja, a harmadiknak megoldásához azonban ismét a M. és K. O. Főfelügyelősége segélyét kell kérnie. Mert igaz ugyan, hogy több mint 700 drb. magyar és erdélyi érem van jelenleg a gyűjteménybe beosztva, de ebből a számból 200 drb. esik a középkori magyarokra és 83 drb. az erdélyi érmekre! Ha elsőrendű, jó darabok is ezek az érmek, már számuk csekély volta is elárulja, hogy bizony nagy hiányok vannak, melyeknek pótlásáról minél előbb gondoskodni kell. Az általános gyűjtemény keretei ugyan megvannak, de e kereteken belül a hazai és erdélyi csoportok megerősítésére várnak, még mielőtt az éremtár tulajdonképpeni feladata megvalósításához hozzáfogna.

A régiségtár rendes dotációja alig elégséges a múzeumra háruló nagy archaeologiai feladatok megoldására is, és kívánatos volna, hogy a M. és K. O. Főfelügyelősége újabb, erre a célra előirányozandó rendkívüli segéllyel tegye lehetővé a hazai éremgyűjtemény olyan fokra való fejlesztését, amelyen túl már rendkívüli segély nélkül is megélhet.

Magam részéről minden ellenszolgáltatás nélkül, kész örömmel vállalkozom arra, hogy a hiányzó anyag összeállításánál, a beszerzési források felkeresésénél és a beszerzett anyag gyűjteménybe való besorozásánál a legmesszebbre menően támogatom az éremtár vezetésére hivatott múzeumórt.

Ezek után kérve jelentésem tudomásulvételét, és a jelentéshez mellékelt útzámlának, utalványozás végett, a M. és K. O. Főfelügyelőségéhez való eljuttatását, maradok

Méltóságodnak
 alázatos szolgája

Kolozsvár, 1913. szeptember hó 27.

Dr. Kovács István s k.
 osztályarchaeologus.

4. *Csutak Vilmos levele Kovács Istvánnak; a feldolgozás végett küldött numizmatikai emlékek kísérelve*³⁷

Székely Nemzeti Múzeum *Se va face*
947/1913. szám.

*o copie*³⁸

ÉDES PISTA!

Mellékelten küldöm az alábbi érmekeket. Szíveskedj róluk elismervényt kiállítani.

I. 1. görög ezüst érmet.....	1 drb.	I. 675.
2. „ bronz „.....	24 „	
3. bizant. bronz érmet.....	22 „	
4. római ezüst érmet.....	17 „	
5. „ bronz „.....	38 „	
6. az 1913. évi anyagból
római ezüst érmet.....	04 „	
7. „ bronz „.....	05 „	
8. középkori ezüst érmet.....	03 „	
9. újkori „.....	24 „	
10. „ Bronz „.....	07 „	

Összesen 145 „

Megjegyzem, hogy a mi számításunk szerint volt összesen 136, az Erzsike számítása szerint 128. db. és az idei 9.db., összesen tehát 145 db. Számítsd össze Te is, s állítsd ki az elismervénynek alapján.

Az emlékérmek és jetonok közül:

- II. 1. doboz 1840–70. = 108 db.
2. doboz..... 1880–90. = 074 db.
3. doboz..... tengerentúli és svájcziai = 165 db. *Küldötték*
4. doboz..... jetonok és vegyes anyag = 216 db. *900 Kor értékelve.*³⁹

Összesen = 563 db.
145 db.

Összesen = 708 db.

()⁴⁰

*Egyébként az influenzám eltűnt, csak pataként foly könnyeim árja. A könyveidet eddig bizonyára meg is kaptad⁴¹ Máskor többet. Csókollak Margittal együtt.*⁴²

Sepsiszentgyörgy 1913. szept. 19.

Vilmos s. k.

5. *Kovács István levele Csutak Vilmosnak a Gödri Ferenc-gyűjtemény kiválogatásáról*⁴³

Ad. 31–1915. szám.

Édes Vilmos!

A néhai Gödri Ferenc-féle éremgyűjteményből megvásárlásra felküldött 235 drb. érem és 1 drb. vasgyűrű feldolgozását elvégeztük, s annak eredményéről következőket jelentem:

1. Az Erdélyi Nemz. Múzeum megtartott	29 drb. érmet	100.38 korona értékben.
2. A Székely Nemzeti Múzeum éremtára		
részére kiválogattam	138 drb. érmet }	
	} 45.44 korona értékben.	
	1 drb. gyűrűt }	

össz.: 168 drb.-ot 145.82 korona értékben,
mely összeget a nyugtabélyegek levonásával a Szék. Nemz. Múz. Igazgatósága címére pár nappal előbb már elküldöttem.

Ide csatolva szíves aláíratás és visszaszármoztatás [!] céljából küldöm az Erd. Nemz. Múzeum érem- és régiségtárát illető, 100.38 koronás nyugtát, valamint a Szék. Nemz. Múzeum számára kiválogatott érmek jegyzékét, a nyugta kiállításához szükséges 6 fill. bélyeget, a XIX. sz. elejéről származó címeres, fejes vasgyűrűt és az éremtulajdonosnak visszaszolgáltatandó 68 drb. gyöngye fenntartású érmet, mint amelyekre egyik muzeális gyűjtemény sem reflektálhatott.

A Székely Nemzeti Múzeum számára kiválogatott és megvásárolt érmekeket ez alkalommal nem küldöm vissza, hanem a Komolóról kikerült római denariussal egyetemben – melyet csak a napokban küldöttél fel – a Székely Nemz. Múz.-nak feldolgozás végett nálam levő és intézetünkben őrzött éremcollectiojához csatolom, hogy annak idején cédulakatalógusukat elkészíthessem.

A 45.44 kor-ról szóló fentebb említett nyugta a postaköltiséggel (22 fill.) egyetemben 45-66 kor. tesz ki, vagyis e vásárlással a főfelügyelőségi 1913. évi, 1000 kor. rendkívüli segély maradéka teljes egészében felemészített, s így az annak idején kiállított és a Múz. Igazg.-nak megküldött nyugtám ez összegről valójában tárgytalanná lett, illetve értékét veszítette. – A nyugta kiállítását Rátok bízom. Végeredményében mindegy, ha az én vagy a SzNM kezéből veszi fel az összeget az eladó, fő, hogy az alap, melyből kifizetődött, megnevezessék. – A postai feladóvényt szintén mellékelem.

Ennyit a transaction műveletről. Ha leveledben olyan nagyon nem nyújtogattad volna az elismerés babérrját, az esetben is elküldöttem volna már a jegyzéket, csupán azért is, hogy befejezem legyen már e műveletet [!]. – Egyébként örülök és örültem Buday tatával egyetemben azon, hogy olyan virágos jó kedved van a bet. vak. miánna [!], s abban a reményben, hogy a lövészárkokat a sors és a hadügymin. ügyesebb emberekkel fogja megtölteni, mint amilyen Te vagy. Isten segítsen rá, szívből kívánom. – Az én talpam azonban újból kezd égni, s nem lehetetlen, hogy „beugrom” a lövész árokba.

Buday tata meséli, hogy a helyi ref. coll. tanárai közül senkit sem mentettek fel. Beszélnek azonban tévedésről is, s így nem tudjuk a való tényt. Mihelyt tudomásodra jut a való, értesíts,

³⁷ Gépelt eredeti, kézirásos kiegészítéssel: KvM, C3 3376(b). Másodpéldánya és Kovács kézirásos Elismervénye: SzNM IT, 947–1913.

³⁸ Utólagos (1934) kézirásos bejegyzés: a másolat készítését elrendelő utasítás.

³⁹ Az átvételkor készült kézirásos megjegyzés

⁴⁰ A feladó intézmény SZÉKELY NEMZETI / MÚZEUM / 1879 / SEPSISZENTGYÖRGY köriratú ovális pecsétje.

⁴¹ Hihetőleg a Kolozsvárról hozott éremhatározók visszaküldésére utal.

⁴² A feladó utólagos saját kezű kiegészítése. A Kovács feleségének szóló üzenet több volt, mint szokványos udvarias gesztus. A rokon élethivatáson túl Simonffy István kolozsvári gépgyáros két lánya, Mariska és Margit révén, a két kutatót sógorsági viszony fűzte össze.

⁴³ Eredeti kézirásos levél, SzNM IT, Ad 31–1915.

mert bizony érdekel a sorsod. – Jenőt beosztották menetalakulatba, de azzal egyidejűleg (!) beteget is jelentett. Egyébként jól van, és jól volnánk mindannyian. Mama a tegnap 2 óra hosszat volt fenn, minden utóbaj nélkül.

Az esztergályozásra bejelentett gránáthüvelyek még nem érkeztek meg, de várjuk az ebadtákat.

Marosvásárhely feldolgozásához még nem fogtam hozzá.⁴⁴ Tudja a fene, irtózom a kezdettől, s aztán az általános munkakedvet is öli valósággal a nagy bronzelettel való állandó piszmogás⁴⁵ s egyéb, a közhangulatra befolyással levő háborús stb. körülmények. A jövő héten csak ráfanyalodom már, bár a szép, téli, havas nap inkább a szép természetbe csalogatna ki, mint az asztal mellett tartana.

Isten Veletek! Feriékét üdvözlöm. Ferinek úgy, hogy mamája ne tudja, add értésére, hogy *Árpád*⁴⁶ – főlevéltárosi mivolta ellenére – *nem mentették fel*⁴⁷, s így márc. 1-én be kell vonulnia. – Pósta Lajkót áttették a tűzérkekhez, s jelenleg N.Disznódon tartózkodik.⁴⁸

Ölel

Pista

Kol. 915. jan. 30.

NB. A hadilevéltár számára is mellékelek pár levelet.

Vincze Zoltán – ny. tanár, Kolozsvár, vinczezoltanlevente@yahoo.com

Rövidítésjegyzék

EME	–	Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár
ENMÉR	–	Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára, Kolozsvár
IAN	–	Institutul de Arheologie și Numismatică, Cluj
ISC	–	Institutul de Studii Clasice, Cluj
MKÉ	–	Múzeumi és Könyvtári Értesítő, Budapest
MKOF	–	Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége, Budapest
VKM	–	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltárak Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)

K 736, Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége, 1897–1922

Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei), Kolozsvár (KvM)

Székelly Nemzeti Múzeum intézményi levéltára, Sepsiszentgyörgy (SzNM IT)

Nyomtatásban megjelent források

Múzeumi és Könyvtári Értesítő(Budapest) 1913, 1914

⁴⁴ Az 1909-ben feltárt marosvásárhelyi telep és temető feldolgozása mégis idejében elkészült, és ugyanazon évben meg is jelent.

⁴⁵ Minden bizonnyal az 1909-ben vásárolt felsőújvári lelet feldolgozására utal.

⁴⁶ Kiemelés az eredetiben.

⁴⁷ Kiemelés az eredetiben.

⁴⁸ A levélben említett azonosítható személyek: Árpád – László Ferenc öccse; Buday tata – baráti körben Buday Árpád elnevezése; Feriék – László Ferenc családja; Mama (I.) – valószínűleg a két sógor közös anyósa; Mama (II.) – a László testvérek édesanyja; Pósta Lajkó – Pósta Béla fia.

Irodalom

- ARDEVAN, Radu
2004–2009 În amintirea lui István Kovács (1880–1955), *Buletinul Societății Numismatice din România*, XCVIII–CIII (2004–2009), nr. 1 (152–157), 225–232.
- BOÉR Hunor
2002 Adatok a Székely Nemzeti Múzeum két világháború közti történetéhez, *Acta (Siculica)*, 2001/1 (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára, 1), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 217–235.
- BOÉR Hunor – BIRÓ Rózsa
2002 A Székely Nemzeti Múzeum kezdetei 1875–1881, *Acta (Siculica)*, 2001/1 (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára, 1), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 7–58.
- CSUTAK Vilmos
1929 A Székely Nemzeti Múzeum alapítása és gyűjteményeinek ötvenéves fejlődése, in: Uő (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára*, Sepsiszentgyörgy, 5–25.
- CSUTAK Vilmos – László Ferenc
1915 *A Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányának Jelentése [...] a múzeum 1914. évi fejlődéséről és állapotáról*, Sepsiszentgyörgy.
- EGYED Ákos
1993 Csutak Vilmos élete és munkássága, in: Csutak Vilmos: *Közösség és művelődés. Válogatott írások* (Egyed Ákos gondozásában és bevezető tanulmányával), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 5–104.
- FERENCZI István
2004 Száz éve született Kovács István, Erdély egyik legkiválóbb régésze, *Hazanéző*, 2004/2, 4–7.
- KELEMEN Lajos
1955 Ștefan Kovács 1880–1955, *Studii și Cercetări de Istorie Cluj*, 1955, 177–179.
- KÓHEGYI Mihály – SZABÓ Géza
1996 Wosinsky Mór szakfelügyelői tevékenysége és a századforduló vidéki múzeumai, *A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve*, XIX, Szekszárd, 9–33.
- LÁSZLÓ Ferenc
1978 *Táj és tudomány*, Válogatott írások (László Attila gondozásában és előszavával), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- MKE Múzeumi és Könyvtári Értesítő, Budapest.
- SAS Péter
2000 Mozzanatok a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum történetéből, *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, XLIV/1–2. 133–141.
- SIPOS Gábor (szerk.)
2009 *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
- SZÉKELY Zoltán
1956 Kovács Ștefan, 21. VIII. 1880 – 15. VIII. 1955, *Studii și cercetări de istorie veche*, 1956, 465–467.
- VINCZE Zoltán
2005 „...az egész mű igen festői, kellemes hatású, művészi munka...”, *Kalotaszeg*, XVI. 2005/4.
2014 *A kolozsvári régészeti iskola a Pósta Béla-korszakban (1899–1919)*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.

István Kovács, organizatorul colecției numismatice a Muzeului Național Secuiesc (1912–1915)

(Rezumat)

În istoria Muzeului Național Secuiesc, începutul veacului al 20-lea s-a remarcat prin unele mari realizări, ridicate peste opera ctitorilor, care au marcat profund direcția dezvoltării sale în cei o sută de ani care au urmat. Una din ele este inițierea de către Ferenc László a săpăturilor de la Ariușd, în urma cărora mica instituție de provincie a devenit un cunoscut centru al arheologiei europene. Cealaltă este noul său cămin, datorată geniului lui Károly Kós, operă reprezentativă a arhitecturii contemporane, situată la punctul de întâlnire a tradiției cu viitorul.

Mutarea în noul edificiu presupunea organizarea, respectiv reorganizarea diferitelor colecții. În cazul colecției numismatice aceasta s-a impus cu acuitate, deoarece cele aproximativ 9000 de piese zăceau de decenii în simple pachete de hârtie, fără acces atât pentru marele public curios cât și pentru specialiștii interesați. Sarcina transformării mulțimii de numisme într-o organizată colecție numismatică a revenit lui *István Kovács*, specialist al Institutului de Numismatică și Arheologie al universității din Cluj, precum și al Colecției Numismatice și Arheologice a Muzeului Național al Transilvaniei, aflată sub administrarea sa.

Acțiunea s-a desfășurat în toamna anilor 1912 și 1913, însumând două luni. După eliminarea pieselor rebut și separarea dublurilor, s-a alcătuit un fond principal constând din 2038 de piese, cu grupe aparte ale

monedelor antice, maghiare, transilvănene și străine. Cele aproximativ 2000 de piese rămase neprelucrate urmau să-și găsească locul în campania plănuită în anul 1914. Cu scopul de a grăbi terminarea lucrărilor, ulterior, în acord cu Kovács, 708 de piese neprelucrate, ca și cele 235 de monede ale recent achiziționatei colecții Gödri, au fost trimise la Cluj. Vremea rânduirii lor, însă, va suferi o lungă amânare.

De-a lungul lucrărilor, Kovács a constatat câteva grave neajunsuri în componența colecției (starea deplorabilă a grupei grecești antice, lipsuri mari în grupa maghiară și cea transilvănăeană), dar și unele prezențe îmbucurătoare (unice ale monetăriei romane, tezaur mixte romano-barbare). Concluzia: colecția este predestinat dezvoltării, se impune, deci, subvenționarea ei. La insistențele lui Béla Pósta, profesor la catedra de arheologie a universității din Cluj, în același timp inspector teritorial de specialitate al Inspectoratului Național al Muzeelor și Bibliotecilor, în 1913 muzeul a primit un ajutor special de 1000 coroane destinat îmbunătățirii componenței colecției. Însărcinat cu îndeplinirea, din această sumă Kovács a cumpărat 84 de monede, reprezentând toate perioadele numismaticii elene antice. Din păcate, izbucnirea războiului mondial a curmat acțiunea de subvenționare abia începută. Soarta ei a fost împărțită de organizarea colecției, care va fi reluată doar peste două decenii.

István Kovács, Organizer of the Numismatic Collection of the Székely National Museum (1912–1915)

(Abstract)

In the history of the Székely National Museum the beginning of the 20th century was marked by some great accomplishments, climbing above the work of the founders, determining the direction of its evolution for the next one hundred years. One of these accomplishments was the initiation of the archeologic excavations from Ariușd by Ferenc László, by which a small provincial institution has become a well-known centre of European archaeology. Another one has to be its new building, which due to the genius of Károly Kós is a representative piece of contemporary architecture, standing at the crossroad of tradition and future.

Moving into the new building supposed the organization, respectively reorganization of the different collections. In the case of the numismatic collection it was a must, as those approximately 9000 pieces had been deposited for decades in simple paper bags, with hardly any access for the curious public or the scholars engaged in this field. The task of transforming these loads of coins into a numismatic collection was awarded to *István Kovács*, a specialist from the Institute of Numismatics and Archaeology of the University of Cluj and from the Numismatic and Archeologic Collection of the Transylvanian National Museum, the latter being under his supervision.

This action took place in the autumn of 1912 and of 1913, lasting for two months. After eliminating the refuse pieces and separating the doubles, a basic fund was formed, consisting of 2038 pieces, grouped into antique, Hungarian, Transylvanian, and foreign coins. The approximately 2000 unprocessed pieces were to find their place during the action planned for 1914. In order to accelerate the process, later on, in accord with Kovács, 708 unprocessed pieces, along with the 235 coins of the recently acquired Gödri collection, were sent to Cluj. But their time was not to come for a very long period.

During his work, Kovács observed some serious hiatus in the constitution of the collection (awful condition of the ancient Greek group, great hiatus within the Hungarian and Transylvanian group), but also some welcome presence (unique pieces of Roman monetary, mixed Roman–barbarian artefacts). The conclusion: the collection was meant to be developed, thus it needs to be subsidized. At the insistence of Béla Pósta, professor at the department of archaeology of the University of Cluj, but also regional inspector at the National Inspectorate of Museums and Libraries, in 1913 the museum was awarded a special assistance of 1000 coronas, to enrich the constitution of the collection. Assigned to carry out this work, Kovács bought 84 coins, representing all periods of ancient Greek numismatics. Unfortunately the outbreak of the world war put an end to a nearly started subsidizing. The organization of the collection had the same fate, as it was restarted only after two decades.